

Кәмелетке толмағандардың әкімшілік жауапкершіліктерінің ерекшеліктері

2015 жылдың 01 қаңтарынан қолданысқа енгізілген Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің (бұдан әрі – Кодекс) 9 тарауы 72-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кезде он алты жасқа толған, бірақ он сегізге толмаған адамдар кәмелетке толмағандар деп танылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кәмелетке толмағандарға тәрбиелік ықпал етудің мәжбүрлеу шаралары қолданылуымен қатар әкімшілік жаза тағайындалуы мүмкін. Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кәмелетке толмаған адамға аталмыш Кодекстің ерекше бөлімінің бабында көзделген айыппұл мөлшеріне қарамастан, айлық есептік көрсеткіштің бестен бір бөлігінен кем болмауға және он айлық есептік көрсеткіштен аспауы тиіс. Негізінен, айыппұл кәмелетке толмаған адамда бар мүліктің есебінен төленеді. Егер, кәмелетке толмаған адамның айыппұл төлеуге жеткілікті мүлкі болмаған жағдайда, айыппұл ата-анасына немесе оларды алмастыратын адамдарға салынады. Ал, арнайы құқықтан айыру жазасы кәмелетке толмағандарға бір жылдан аспайтын мерзімге қолданылады. Әкімшілік жазалардың басқа да түрлері (әкімшілік қамаққа алуды қоспағанда), сондай-ақ аталмыш Кодекстің 41 және 52-баптарында аталған әкімшілік-құқықтық ықпал ету шаралары әкімшілік құқық бұзушылық жасауда кінәлі деп танылған кәмелетке толмағандарға жалпы негіздерде қолданылады.

Кәмелетке толмаған адамға әкімшілік жаза қолданған кезде (осы Кодекстің 56 және 57-баптарында аталған мән-жайларды ескермегенде) оның өмір сүру және тәрбиелену жағдайлары, психикалық даму деңгейі, жеке басының өзге де ерекшеліктері, сондай-ақ оған жасы үлкен адамдардың әсер етуі ескеріледі. Алайда, кәмелетке толмаған жас басқа да жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар жиынтығында жеңілдететін мән-жай ретінде ескеріледі. Мәселен, әкімшілік құқық бұзушылықты алғаш рет жасаған кәмелетке толмаған адамды сот, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға уәкілетті орган (лауазымды адам) оған заңнамада көзделген тәрбиелік ықпал ету шараларын қолдана отырып, әкімшілік жауаптылықтан немесе тағайындалған әкімшілік жазаны орындаудан босатуы мүмкін.

Кәмелетке толмаған балаға тәрбиелік ықпал етудің мынадай шаралары тағайындалуы мүмкін, ол - заңды түсіндіру; ата-аналарының немесе оларды алмастыратын адамдардың не мамандандырылған мемлекеттік органның қадағалауына беру; келтірілген зиянның есесін толтыру міндетін жүктеу; бос уақытын шектеу және кәмелетке толмаған баланың мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу.

Мұнда заңды түсіндіру дегеніміз – бұл кәмелетке толмаған адамға оның әрекетімен келтірілген зиянды және осы Кодексте көзделген құқық

бұзушылықтарды қайталап жасаудың заңдық салдарын түсіндіру болып табылады.

Қадағалауға беру — бұл ата-аналарға немесе оларды алмастыратын адамдарға не мамандандырылған мемлекеттік органдарға кәмелетке толмаған адамға тәрбиелік ықпал ету және оның мінез-құлқына бақылау жасау жөніндегі міндеттерді жүктеуден тұрады.

Келтірілген зиянды жөнге келтіру міндеті – бұл негізінен кәмелетке толмаған адамның мүліктік жағдайы мен тиісті еңбек дағдыларының болуы ескеріле отырып жүктеледі.

Бос уақытын шектеу және кәмелетке толмаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу дегеніміз — бұл белгілі бір орындарға баруға, бос уақытын өткізудің белгілі бір нысандарын, оның ішінде көлік құралдарын пайдалануға, тәуліктің белгілі бір уақытынан кейін үйден тыс жерлерде болуға, кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның рұқсатынсыз басқа жерлерге кетуге тыйым салуды көздейтін шара түрі.

Сонымен қатар, кәмелетке толмаған адамға оқуды аяқтау не кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның көмегімен жұмысқа тұру талабы қойылуы мүмкін.

Бос уақытын шектеу және кәмелетке толмаған баланың мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу шаралары үш айға дейінгі уақытқа белгіленеді. Егер де бос уақытын шектеу және кәмелетке толмаған баланың мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу шаралары жүйелі түрде орындалмаған жағдайда, мамандандырылған мемлекеттік орган бұл шараның күшін жойып, кәмелетке толмаған баланы әкімшілік жауаптылыққа тарту мәселесін шешу үшін материалдарды сотқа ұсынады.

Айта кететін бір жайт, кәмелетке толмаған адамға бір мезгілде тәрбиелік ықпал етудің бірнеше шаралары тағайындалуы мүмкін. Аталмыш Кодексте қарастырылғандай әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін әкімшілік жаза қолданылған кәмелетке толмаған адамға қатысты әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының орындалуы аяқталған күннен бастап алты айдың ішінде осындай жазаға тартылды деп есептеледі.

Қазақстан Республикасының Елбасы Н. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында нақты белгілеген тәртіпсіздікке мүлдем төзбеушілік принципін ұстану - дамыған қоғам барлық жерде тәртіп пен реттілік орнатудан, жайлы подъезден, жинақы ауладан, таза көшеден және жарқын жүзді адамдардан басталады деп айтуы еліміздің әр азаматына қатысты. Сонымен бірге біз жас өспірімдер тарапынан орын алған ең ұсақ құқық бұзушылықпен, бұзақылықпен, мәдениетсіздікпен ымыраға келмеуіміз керек, өйткені, осының өзі қоғам тыныштығын бұзады, өмірдің сапасына селкеу түсіреді. Кәмелетке толмаған адамдардың тәртіпсіздік пен бетімен кетушілікті сезінулері одан да елеулі қылмыстарға жол ашады.

Ұсақ құқық бұзушылыққа төзбеу мақсатында - қоғамдық тәртіпті нығайтуға, қылмыспен күреске бастайтын маңызды қадам ретінде біз құқықтық

нигилизмді жеңіп, қоғамды қоғамдық тәртіпті қорғау ісіне жас өспірімдерді барынша тартуымыз қажет.

Мұның бәрі қоғамдық өмірдің нормасы болуға тиіс.

Ш. Токтарғожина

ҚР ІІМ Шырақбек Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясының

ӘҚ және ӘҚ кафедрасының оқытушысы